

VAN ZOYS TOT SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE „HISTORISCHE VERENIGING SOEST”

- herfst 1989

Foto omslag

„Gezicht op de kerk te Soest” ± 1650.

Krijttekening van Guillam Du Bois

(Rijksmuseum-Rijksprentenkabinet Amsterdam)

Historische Vereniging Soest

Opgericht 8 mei 1980

Bestuur

Voorzitter	:	P.J. van Doorn, Schoutenkampweg 113, Soest
Secretaris	:	Mevr. E. Stolwijk, Kruisweg 2, Soest Telefoon 02155 - 17113
Penningmeester	:	J. Th. van der Putten, Leeuwerikweg 30, Soest
Overige leden	:	P.J. van den Breemer, Vosseveldlaan 21, Soest
		A.J. van den Dijssel, Lange Brinkweg 11, Soest
		J.E.J. Hilhorst, Plasweg 57a, Soest
		W.C.J.M. Peters, Van Mecklenburglaan 24, Soest
		W. Schimmel, Bosstraat 25, Soest
		G. Staalenhoef, Aalsmeerweg 32 III, Amsterdam
Redactie	:	P.J. van den Breemer, Vosseveldlaan 21, Soest
Vormgeving	:	F. Elsmann, Bachweg 66, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden.

Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest.

De contributie bedraagt f 30,- per jaar.

Betaling is mogelijk:

op de postrekening van de penningmeester Historische Vereniging Soest,
nummer 54.59.21.8

dan wel op de bankrekening van de vereniging bij de Rabobank te Soest,
rekening nummer 3599.02.235. (Giro van de bank: 212775).

DE LIJST VAN INWONERS IN 1786 - GEREFORMEERDEN TE SOEST (III)
door Gerard Staalenhoef

OOSTERBEEK (Nijkerk/Soest)

I Reijer Jacobse, geb. Nijkerk ? ca. 1740

Huwelijk: Rier Jacobs, jongeman, van Nijkerk, wonende te Soest en

Marretje Zelf, jongedochter, wonende te Soest; Soest 14/30 april 1769

Kinderen: geb./ged. Soest; bij het eerste en de twee laatste kinderen
wordt de vader genoemd: Oosterbeek. Bij de doop van het
eerste kind wordt de moeder genoemd: Voorthuizen

1 Margrietje	22-10-1769	Aaltje Jacobs
2 Jacob	10-03-1771	Aaltje Jacobs
3 Zelf	12-04-1773	Aaltje Jacobs
4 Cornelis	16-04-1775	Metje Elisse Man
5 Rengerd	23-03-1777	Aaltje Jacobs

VOLGT II A

6 Cornelia	19-07-1778	Jannetje Everts, weduwe van Jan Evertse
------------	------------	--

7 Aalt	19-11-1779	Annetje van 't Klooster, huisvr. v. Hendrik Gijsbertse van Klooster
--------	------------	--

8 Gijsbert	28-07-1782	Jannetje Evertse
------------	------------	------------------

VOLGT II B

II A Rengerd Reijerse Oosterbeek, ged. 23 maart 1777

Huwelijk: Rengert Oosterbeek, meerderjarige jongeman, geboren en wo-
nende te Soest, met zijn moeder Maria van Voorthuijse, weduwe van
Reijer Oosterbeek en Maria van der Pol, meerderjarige jongedochter,
geboren en wonende te Soest, met haar moeder Willemetje van Schip-
horst en haar stiefvader Bart Sluimer; Soest 6/29 oktober 1804.

Kinderen: ged. Soest

1 Maria	12/17-03-1805	Willempje Schothorst (!), vrouws moeder
---------	---------------	--

2 Willemiijntje	27/07-09/08-1807	moeder
-----------------	------------------	--------

II B Gijsbert Reijerse Oosterbeek, ged. 28 juli 1782

Huwelijk: Gijsbert Oosterbeek, jongeman, geboren en wonende te Soest
en Grietje van de Pol, weduwe van Andrieas Richter, geboren en wo-
nende te Soest; Soest 25 juli/14/20 augustus 1809

Kinderen: niet bekend.

Lijst 1786: Reijer Jacobse 6-0 opsiender van de jacht, arm

Dit kunnen zijn: Reijer (ca. 1740), zijn vrouw Marretje (tenzij de-
ze tussen 1782/'86 is overleden) en vier of vijf van de acht kinde-
ren. Hiertoe behoren in ieder geval Rengerd (1777) en Gijsbert (1782)
die later trouwen.

RAVENHORST (Scherpenzeel/Soest)

I Thijs van Ravenhorst geb. Scherpenzeel ? ca. 1710/'20?

Kinderen:

1 Willem, geb. Scherpenzeel ? ca. 1730/'40?

VOLGT II A

2 Aart, geb. Scherpenzeel ? ca. 1730/'40?

VOLGT II B

Er bestaat geen absolute zekerheid dat dit broers zijn!

II A Willem Tijssse, geb. Scherpenzeel ? ca. 1730/'40

Huwelijk: Willem Thijs Ravenhorst, jongeman, geboren te Scherpenzeel, wonende te Soest en Aaltje Aalbertse, jongedochter, geboren en wonende te Soest; Soest 22/4-08/05-1763

Kinderen: ged. Soest

1 Tijs 29-01-1764

Gerritje Robbers, huisvrouw van Jan Tijsen

VOLGT III ?

2 Aalbert 10-11-1765

Maria van der Goor

3 Jan 31-01-1768

Gerritje Robbers, huisvrouw van Jan Tijsen

II B Aart Tijssse Ravenhorst, geb. Scherpenzeel ca. 1730/'40

Huwelijk: Aart Thijsse, jongeman, geboren te Scherpenzeel en wonende te Soest en Albertje Aarts van der Vliet, jongedochter, geboren te Baarn en wonende te Soest; Soest 20/10-13/11-1768

Kinderen: geb./ged. Soest

1 Jannetje 01-10-1769
(ovl. 1769/'71?)

Hendrik Aards, wonende te Baarn

2 Jannetje 17-11-1771

Maria Zelve, huisvrouw van Reijer Jacobse

geh. 1797 met Adrianus Muts, uit welk huwelijk zeven kinderen bekend zijn.

3 Geertje 23-01-1774

Hendrikje Aars

geh. 1799 met Matthijs de Bree, uit welk huwelijk negen kinderen bekend zijn.

4 Matthijs 13-12-1778

Evertje Aars, huisvrouw van Evert Hermense te 's Graveland

VOLGT III ?

5 Aart 20/27-02-1782 ,

Evertje Aartze van der Vliet

6 Willem 07/13-08-1786
(ovl. 1786/'88)

Hentje Aartse van der Vliet

7 Willem 29/04-04/05-1788 Jannetje Ravenhorst

III Tijs Ravenhorst, geb. 1764 of 1778?

Het is niet zeker op welke Tijs de volgende gegevens betrekking hebben.

Huwelijk: Tijs van Ravenhorst, jongeman, geboren te Soest, wonende kerkelijk in de Vuursche en Maria Lodder, jongedochter, van Doorn, wonende kerkelijk in de Vuursche; de Vuursche 2 mei 1802

Kinderen: geb./ged. Soest

1 Willem 09/15-08-1802

Reijertje Lodder, vrouws moeder

2 Geurtje 07/10-06-1804

Jannetje Graves. vrouws moeije

3 Aalbert 01/14-09-1806

de moeder

Lijst 1786 Aard Tijssen 6-0 daghuurder arm

Dit kunnen zijn: vader Aart, de moeder Aalbertje en de kinderen Jannetje (1771), Geertje (1774), Matthijs (1778) en Aart (1782)
Lijst 1786 Willem Tijssen 1-0 daghuurder arm

Het betreft hier kennelijk alleen Willem.

Indien zijn kinderen nog in leven waren hadden zij reeds de leeftijd om elders te wonen en te werken als "dienstbode".

REIJERSE (Barneveld/Soest)

I Aart Reijerse, geb. ca. 1720

1e huwelijk: Aart Reijertze, jongeman, van Barnevelt, wonende te Soest en Neeltje Flips, jongedochter, wonende te Soest; Soest 19 november 1747

2e huwelijk: Aart Reijersen, weduwnaar van Neeltje Flippe, geboren Soest en Neeltje Flips, jongedochter, wonende te Soest; Soest 19 november 1747

2e huwelijk: Aart Reijersen, weduwnaar van Neeltje Flippe, geboren te Barreveld, wonende te Soest en Baerentje Janse, geboren te Putten en wonende te Soest, voorheen te Baarn; Soest 1/18 maart 1770; met attestatie van Baarn.

3e huwelijk: Aart Reijersen, laatst weduwnaar van Berendje Janssen, geboren te Barneveld en wonende te Soest en Jakoba Delbrugge, jongedochter, geboren te Eemnes binnendijk en wonende te Amersfoort; Soest 24 juli 1785; met attestatie van Amersfoort

Kinderen:

Alleen uit 1e huwelijk is een kind bekend; ged. Sost

1 Willemje 25-03-1750 dp. niet vermeld

Lijst 1786: Aart Reijerse 2-0 karreman

Dit kunnen zijn: Aart en zijn derde vrouw Jakoba.

De dochter Willempje kan reeds zijn overleden, doch gezien haar leeftijd is het ook mogelijk dat zij niet meer thuis woonde.

SCHAFT/SCHAGT, van der (Soest)

I Albert Lammertse van der Schaft, geb. ca. 1700/'10

1e huwelijk: Albert Lambertse, jongeman, van Hees onder Soest en Willempje Albertsz, jongedochter, van Hees onder Soest; Soest 22-05-1735

2e huwelijk: Aalbert Lammersen van der Schaf, weduwnaar van Wilmpje Aalbers, wonende te Hees en Magtelt Jansen Terhorst, jongedochter, ROOMS, wonende voorheen te Maartensdijk; Soest 6 februari 1745

Kinderen:

Uit 1e huwelijk: Soest; geen doopgetuigen

1 Lambert 24-07-1735

2 Lambert 26-08-1736

VOLGT II A

3 Willempje 21-09-1744

Uit 2e huwelijk: Soest; bij de eerste vier kinderen geen doopget.

4 Jannetje 26-12-1745

geh. 1770 met Teunis Arisse Kippersluijs, uit welk huwelijk vier kinderen bekend zijn.

5 Jan 31-03-1748

6 Willemje 21-06-1750

7 Aaltje 10-09-1752

8 Stijntje 07-07-1754 Lijbje de Koekkoek

9 Henderik 27-03-1757 Lijbje de Koekoek, huisvrouw van Jan Gerritsz

VOLGT II B

A Jacoba 15-06-1760 Lijsje de Wael, huisvrouw van

Jan Lubbertsz Klinckenberg

B Gerrit 01-05-1763 Gerritje Robbers, huisvrouw van

Jan Tijsen

VOLGT II C

II A Lambert Aalbertse van der Schagt, ged. 26-08-1736

1e huwelijk: Lammert Aalbertsen van der Schagt, jongeman, wonende te Soest en Annitje Gijsbertsen van der Hagen, jongedochter, wonende te Zeijst; de Vuursche 10/26-02-1764.

2e huwelijk: Lammert van der Schagt, weduwnaar van Annetjen van der Hagen, wonende te Zoest en Hendrikje van Harderwijk, wonende de Bilt; de Vuursche 12-03-1775

Uit 1e huwelijk: ged. Baarn/Soest (2e kind)

1 Willempje 24-02-1765 Aeltjen Zandertsz

2 Lijsje 08-11-1757(67?) Aaltje Verhage

2 Aalbert 21-10-1770 Aartjen van der Hagen

VOLGT III

II B Hendrik (Albertse ?) van der Schagt

Huwelijk: Hendrik van de Schaft, jongeman, geboren en wonende te Soest en Jakoba van der Horst, jongedochter, geboren te Ingen en wonende te Utrecht; Soest 09/06-31/07-1785; met attest. van Utrecht Kinderen: geb./ged. Soest

1 Melis 16/21-02-1790

Jannitje Dirkse Luurman, huisvr. van Aalbert van Woudenberg

2 Willem 15/21-01-1792

Jannigje Luurman, huisvrouw van Aalbert van Woudenberg

3 Hendrikje 18/27-08-1797

Jannetje, huisvrouw van Lammert van der Schaft

4 Willemijntje 17/24-11-1799

Dirkje Barendze, weduwe van Geurt Willemze van Reemst

II C Gerrit (Albertse ?) van der Schagt

Huwelijk: Gerrit van der Schaft, jongeman, geboren en wonende te Soest en Willemijntje Altena, geboren en wonende te Soest; Soest 10/06-02/08-1789

Kinderen: geb./ged. Soest

1 Jan 18/24-10-1790

Jannitje Dirkse Luurman, huisvrouw van Aalbert van Woudenberg

ovl. 08-11-1790

III Aalbert Lammertse van der Schagt, ged. 21-10-1770

Huwelijk: Aalbert Lamberts van der Schagt, jongeman, geboren en wonende de Vuursche en Neeltje van Ginkel, jongedochter, geboren de Bilt en wonende de Vuursche; de Vuursche 10/04-03/05-1795

Kinderen: geb./ged. de Vuursche

1 Annetje 18/24-01-1796

Lijsje van der Schagt

2 Wilmpje 08/12-02-1797

Jannitje van Ginkel

3 Lijsje 02/05-08-1798

Lijsje van der Schagt

4 Gijsbert 20/23-03-1800

Jannitje van Ginkel

5 Lammertje 03/07-02-1802

Jannitje van Ginkel

6 Gijsbert 27/09-07/10-1804

Jannitje van Ginkel

7 Jannetje 22/02-02/03-1806

Jannetje van Ginkel

8 Dirkje 20/01-05/02-1809

Dirkje van Ginkel

Lijst 1786: Lammert van der Schagt 2-0 daghuurder arm

Dit kunnen zijn: Lammert en zijn 2e echtgenote Hendrikje. Indien de kinderen uit zijn 1e huwelijk nog in leven zijn waren zij wellicht reeds de deur uit.

Lijst 1786: Hendrik van der Schagt 3-0 daghuurder

Dit kunnen zijn: Hendrik en zijn vrouw Jakoba en mogelijk een (nog onbekend) kind dat kort na het huwelijk geboren is.

BOEKBESPREKING

PUBLIKATIES VAN HET P.J. MEERTENS-INSTITUUT

VAN PEKELVAT TOT DIEPVRIESKAST

VIII + 251 blz., 42 foto's, 10 tekn., 4 krtn.

prijs f 27,- (excl. verzendkosten)

Aan het begin van de eeuw vormde het conserveren van voedsel nog een wezenlijk onderdeel van het leven op het Nederlandse platteland. In grote delen van het land verbouwde bijna de hele bevolking

aardappelen, groente, soms ook fruit voor eigen gebruik; verder hielden velen één of meer varkens voor de eigen vleesvoorziening. Omdat de meeste voedingsmiddelen echter al na korte tijd bederven, moest men ze op de een of andere manier verduurzamen om er ook buiten de oogst- of slachtperiode gebruik van te kunnen maken.

In de loop van deze eeuw is de omvang van de huishoudelijke conservering door diverse maatschappelijke ontwikkelingen afgenomen. Zowel op het platteland als in de steden kan men tegenwoordig een zekere ervaring van de conservering waarnemen. Daarbij past men echter vaak andere methoden toe dan in het verleden; ook zijn de aard en de functie van het verduurzamen van voedsel gewijzigd. In dit boek worden de rol van de huishoudelijke conservering aan het begin van deze eeuw en de veranderingen die er zich nadien in hebben voltrokken aan de orde gesteld; de nadruk ligt daarbij op de ontwikkelingen in de eerste helft van de eeuw.

Het boek opent met een algemene inleiding over de voedselconservering in Nederland. Daarin wordt onder andere aandacht besteed aan de vele methoden die in de huishoudens werden toegepast, aan de verschillende functies van het conserveren en aan de veranderingen die er in de loop van de eeuw in zijn opgetreden. Verder bevat de bundel dertien interviews en een viertal inleidingen over de conservering en de zelfvoorziening in verschillende delen van Nederland.

U kunt dit boek via onze Historische Vereniging bestellen.

DE KLEDERDRACHT VAN GOOI- EN EEMLAND

Redactie

In "Van Zoys tot Soest" 9de jaargang no. 4 is een artikel opgenomen van "Werkgroep Klederdrachten" van de hand van Alie Klap en Livia Lankreyer.

Er waren vroeger in Gooi en Eemland, in onze omgeving, vier drachten in de mode.

- A. De vierkante muts, de oudste dracht, uitsluitend gedragen door rooms-katholieke vrouwen.
- B. De staartkap, in gebruik sinds ca. 1900, omdat de jonge meisjes niet meer zo'n ouderwetse "vierkante muts" wilden dragen. Ook gedragen door protestantse vrouwen, dan echter zonder kruis.
- C. De cornetmuts, ook wel Gelderse muts genoemd.
- D. De ronde muts.
C en D werden gedragen door rooms-katholieke en protestantse vrouwen.

Van de vier drachten zijn toen foto's geplaatst, doch de redactie heeft zich vergist. De foto's van C en D zijn namelijk verwisseld. Bij de derde foto is een "ronde muts" cornetmuts genoemd en bij de vierde foto juist andersom.

Onze excuses en wij willen deze fout graag herstellen door nogmaals de vier in zwang geweest zijnde drachten middels een foto te tonen, nu met de juiste benaming er onder. De foto's zijn van bekende "Soestersen".

De staartkap - Cornelia Hilhorst 1894-1988 Soest

De ronde muts - Alida Hilhorst 1854-1953 Soest.

De vierkante muts
Petronella Hilhorst 1851-1933

De cornetmuts (zittend) en staartkap (staand) - Fam. Kok, Birkstraat.

MIJN GROOTVADER

Mijn grootvader kreeg in 1906 de hieronder afgebeelde uitnodiging.
Burgemeester Mr. C.J.W. Loten van Doelen Grothe vierde zijn 25-jarig
ambtsjubileum, en gaf een feestje.

De Burgemeester van Goest en Mevrouw
Loten van Doelen Grothe geb. van Heede
hebben de eer *den Heer*

P. van den Bremer
Lid van de Raad

uit te noodigen tot het bijwonen van een maaltijd
welke zij zich voorstellen te geven op dinsdag
den 13^{den} maart des avonds te zes uren.

Wordt gunstig antwoord
verzocht vóór of op 6 maart.

VREDEHOF.

MENU.

13 MAART 1906.

Soep.

Gro-quetten.

Kabeljauwstaart met oesters.

Gegarneerde poulardes.

Gefarceerde morilles.

Chaufroix van kwartels.

Reêbont.

Sla - Compote.

Ananaspodding.

Is.

Kaaskoekjes.

Desert.

PROGRAMMA VAN HET VUURWERK.

1. Annonce "h" vuurwerk.
2. Bengaalsche verlichting.
3. Het getal 25 in gekleurd licht enz.
4. Brillant zon.
5. Caprice Romaine van jaarlen en gouden regen.
6. Pyrotechnische sluitende telegraaf.
7. Buitelende Clowns.
8. Bengaalsche Zonnecirkel.
9. Chromatische decoratie slaven.
10. Buitengewoon verlichting van een ster van Magnesiumlicht.
11. Draaiende vulcanische battery.
12. Slot decoratie.

De pauze zullen afgewisseld worden door verschillend soort lichtvuurwerk.

DE VESTIGING EN ONTWIKKELING VAN HET WATERLEIDINGBEDRIJF IN SOEST.

door W. H. A. Klein

INLEIDING

Tot ver in de 19de eeuw werd het water voor huishoudelijk gebruik betrokken uit putten of door het oppompen van grondwater in of bij de woningen. Vooral in de grote steden vervuilde het grondwater steeds meer door het ontbreken van een goed functionerende riole-ring. Een gevolg hiervan was het herhaald optreden van cholera- of typhusepidemieën. Voor de aanvoer van voldoende zuiver water voor huishoudelijk gebruik tegen een redelijke prijs, werd in een groeiend aantal grote steden in Europa gekozen voor de aanleg van een waterleiding. In Nederland waren dit Amsterdam in 1873,

Rotterdam en Den Haag volgden weldra als ook Den Helder. Dit werd mogelijk door de ontwikkelingen op industrieel gebied, de industriële revolutie. Hierdoor werd het mogelijk vanuit gebieden waar grote hoeveelheden schoon grondwater aanwezig was, dit op te pompen. Al naar behoefte werd het gefiltreerd en door buizen continu naar de steden gepompt. Via een wijdvertakt buizenstelsel kon het dan tot in huis geleverd worden in voldoende hoeveelheden en voor een redelijke prijs.

Ook de stad Utrecht had sterk vervuild grondwater en zocht naar een oplossing. Na jarenlange beraadslagingen, onderzoek en rapporten werd door de nieuwe Gemeenteraad, die in 1878 gekozen werd, met o.a. veel nieuwe leden en tevens de aanstelling van een nieuwe Burgemeester, eindelijk besloten de voorwaarden op te stellen waaraan voldaan moest worden om de concessie te krijgen. Er moest nu met spoed een waterleiding komen in Utrecht.

Een advertentie werd geplaatst met een oproep aan gegadigden voor de aanleg van een waterleiding en de levering van water aan de stad Utrecht.

Als waterwinplaats was gekozen (en met de gemeente Soest overeenstemming bereikt) voor de Soesterduinen, waar zeer goed water in grote hoeveelheden aanwezig was. Hierdoor kreeg Soest zijn eerste belangrijke industrie en het dorp kon reeds in 1882 op gunstige voorwaarden een overeenkomst afsluiten voor de aanleg van waterleiding in Soest. Daar echter de putten en/of pompen water van goede kwaliteit leverden, dat niets kostte, groeide het leidingnet, alsmede de aansluitingen in de beginperiode slechts zeer traag. De reden waarom de Waterleiding Maatschappij niet alleen Soest doch ook de andere omliggende gemeenten benaderde voor de aanleg van een waterleiding was, dat de moedermaatschappij, die de projecten financierde, producente en leverancier was van de waterleidingbuizen en derhalve belang had bij een zo groot mogelijke afzet van de buizen.

DE CONCESSIE EN DE AANLEG

In de vergadering van de Gemeenteraad van Utrecht van 15 juli 1881 werd besloten de concessie voor de aanleg en exploitatie van de waterleiding te verlenen aan de heren C.P. Meteler en F.A.R. Schwiep. Daar in die periode er in Nederland weinig belangstelling was om in waterleidingen te investeren, trokken zij een buitenlandse financier aan en vroegen toestemming om de concessie te mogen overdragen aan deze, t.w. de "Compagnie General des Conduites d'Eau" gevestigd te Luik België. Dit was een kapitaalkrachtige Maatschappij met een grote ervaring in de aanleg en exploitatie van waterleidingen o.a. in Parijs en Boedapest. Voor de aanleg en exploitatie van de waterleiding van Utrecht werd op 20 december 1881 opgericht de "Compagnie des Eaux d'Utrecht S.A." gevestigd te Luik.

Aangezien volgens de concessievoorwaarde het leidingnet in twee jaren gereed moest zijn en water geleverd moest worden, werd onmiddellijk met de werkzaamheden begonnen nog voordat de officiële goedkeuring van de overdracht verkregen was.

Voor de vestiging van het pompstation werd het terrein ten zuiden van het station Soest (thans Soestduinen) gekozen. Om drie redenen viel de keuze op dit terrein:

- de heideterreinen in die omgeving bleken bij onderzoek een ruime hoeveelheid water van uitstekende kwaliteit te hebben.
- door de ligging aan de spoorlijn konden de kolen voor de stoommachine, die de pompen aandreef, direct ter plaatse aangeleverd worden.

- op de vlakbij gelegen hoogte "De Stomperd" (57,3 m NAP) kon een groot reservoir gebouwd worden dat voldoende druk gaf in het waterleidingnet om water in de beginperiode tot aan huis te leveren in Utrecht.

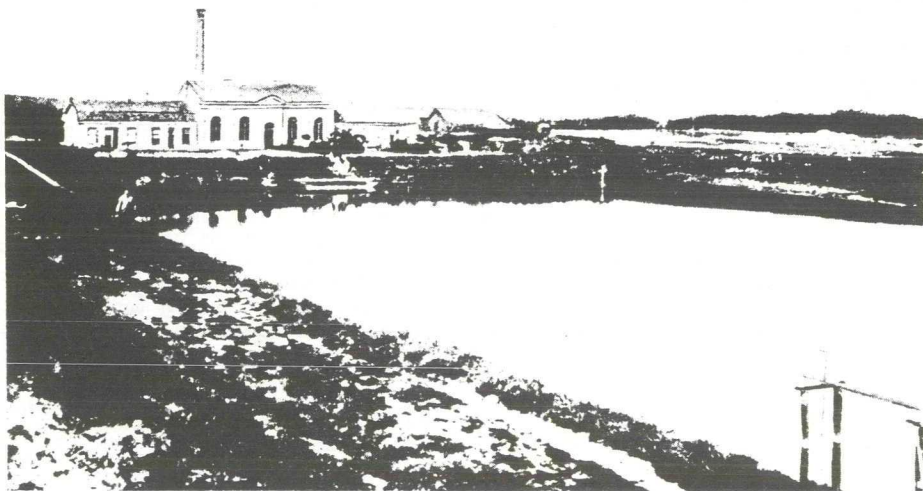
Tijdens de bouw van het pompstation werd ook de hoofdleiding (400 mm diameter) naar Utrecht aangelegd alsmede het distributienet dat volgens de concessievoorwaarden bij de aanvang 30.000 meter moest bedragen.

Op 15 februari 1882 werd de heer C.P. Metelerkamp tot directeur benoemd. Direct na zijn benoeming neemt hij contact op met de omliggende gemeenten om hen te overtuigen van de grote voordelen die een waterleiding biedt. Als resultaat van deze activiteit worden reeds spoedig de eerste concessiecontracten afgesloten t.w. met de gemeenten De Bilt en Soest.

Op 31 december 1882 waren al 200 contracten afgesloten voor de levering van water in de stad Utrecht, 6 in Soest en 2 in De Bilt. Op 31 maart 1883 zijn alle leidingen gereed en getest zodat met de waterlevering kan worden begonnen. In Utrecht werd dit zeer feestelijk gevierd en 's avonds afgesloten met een groot vuurwerk.

In april van dat jaar was het aantal aansluitingen al gestegen tot 310. Vermeldenswaard is nog dat in de beginperiode verscheidene mensen geen tappunt in huis durfden nemen en dit aan de buitenmuur lieten aanbrengen.

Daar er nog geen betrouwbare watermeters ontwikkeld waren werd voor het water een vast bedrag per jaar per tappunt gerekend.

Bassin met pompstation te Soesterberg, 1883.

In de eerste jaren van de waterwinning (1883-1897) werd, evenals elders, het opgepompte water in een groot gegraven bassin verzameld. Vervolgens werd het gefilterd en in een reinwaterkelder opgeslagen om vandaar via de Stomperd in het leidingnet te komen. Uit onderzoek bleek dat het grondwater van zo goede kwaliteit was dat het direct

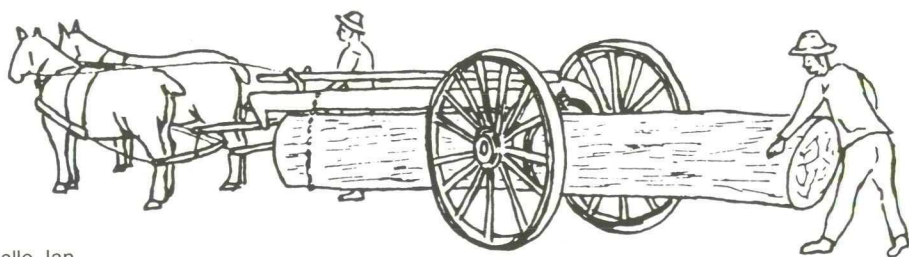
bleek dat het grondwater van zo goede kwaliteit was dat het direct voor consumptie geschikt was. In 1897 werd het opgepompte water direct naar de reinwaterkelders gevoerd. Helaas is het door grondwaterverontreiniging thans noodzakelijk het opgepompte water eerst te behandelen om het voor consumptie geschikt te maken. Hierover later meer.

DE UITBREIDING VAN HET WATERLEIDINGNET

De onderhandelingen met de andere gemeenten vorderen slechts langzaam. Dit is begrijpelijk daar het grondwater er niet of nauwelijks verontreinigd was en er geen directe noodzaak was voor een waterleiding zoals in Utrecht. Als Baarn tenslotte een contract afsluit voor aanleg van de leidingen en de levering van het water moet er een toevoerleiding naar Baarn gelegd worden over Soester grondgebied. Soest verlangt hierbij als tegenprestatie 12 aansluitingen op die leiding voor brandbluskransen en gratis levering van water om branden te blussen.

In Utrecht groeit het aantal aangeslotenen op de waterleiding snel waardoor in 1896 klachten komen over te geringe waterdruk. Besloten werd in het centrum van Utrecht een watertoren te bouwen om aan de overeengekomen druk te voldoen.

Gebrek aan ruimte in de binnenstad noopt tot bouw van de watertoren in de tuin van de directeur aan het Predikherenkerkhof. (Thans is in deze watertoren het waterleidingmuseum gevestigd). Ook de toevoer capaciteit diende vergroot te worden zodat een tweede hoofdleiding van 500 mm diameter aangelegd werd. De buizen die hiervoor gebruikt werden waren 4 meter lang met een gewicht van 550-750 kilo. Zij werden per schip tot Utrecht aangevoerd en vervolgens per platbodemschuit gebracht naar de losplaats aan de Biltse Grift, ter hoogte van Oostbroek. Van hieruit moesten zij verdeeld worden langs het tracé. Hiervoor werden enkele "Malle Jan's" gehuurd van een bosbouwbedrijf. Daar worden deze gebruikt voor het vervoeren van zware boomstammen. Kort na het gereedkomen van deze hoofdleiding moest in 1902 ook de pompcapaciteit vergroot worden.

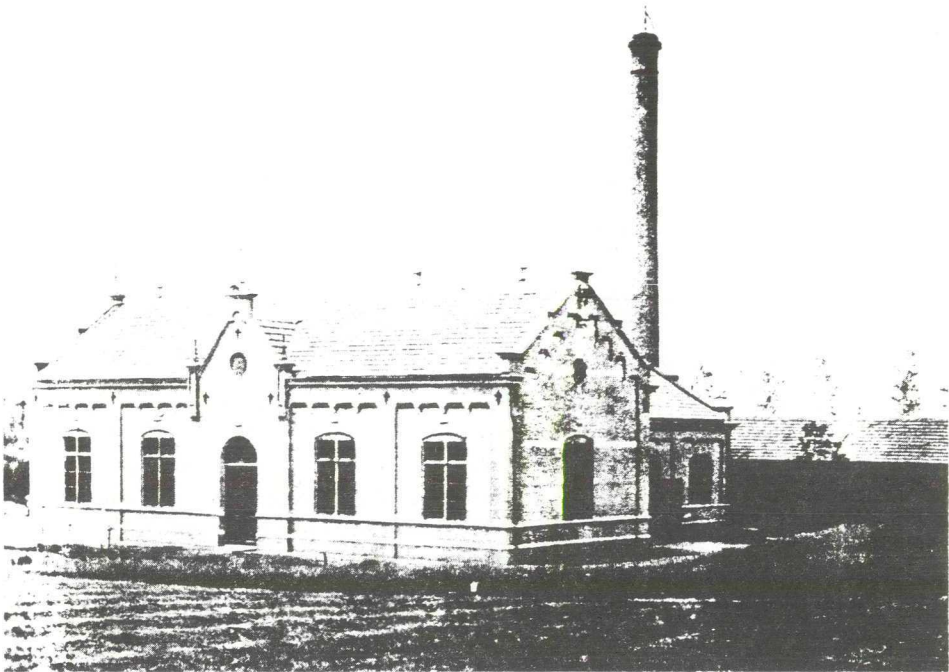

Malle Jan.

Hiervoor werd een tweede pompstation gebouwd aan de overkant van de Soesterbergsestraat. In dit gebouw werden de 2 plungerpompen met een capaciteit van 1000 m³ per uur aangedreven door een "Jaffa" stoommachine, met hogedruk stoomcilinder. Deze installatie heeft 56 jaren dag in dag uit onafgebroken dienst gedaan om het water op te pompen.

Het was deze installatie, waarvan de ketel met alles wat branden wilde gestookt kon worden, die in de oorlogsjaren 1944-45 zorgde dat Utrecht niet van water verstoken bleef.

De ketel werd op het laatst met een dikke asfaltbrei gestookt.

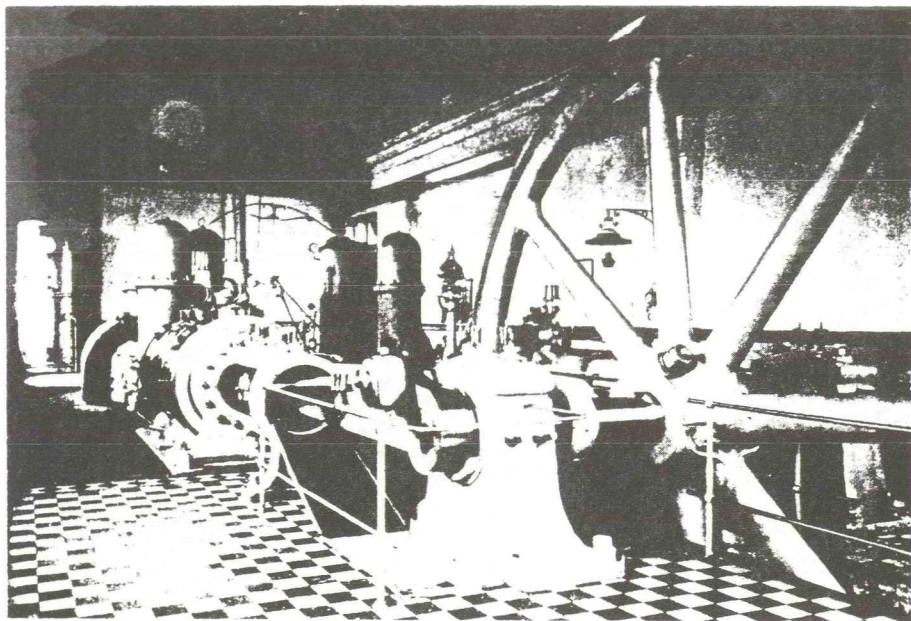

Het tweede pompstation te Soesterberg, 1902.

Het aantal aansluitingen steeg gestaag in Utrecht en bedroeg bij het 75-jarig bestaan in 1958: 48.000. Vermeldenswaard is dat in de beginperiode van de waterleiding een buitenlandse firma met een "watermotor" op de markt kwam. Deze motor werd op de waterleiding aangesloten en kon door de waterdruk apparaten aandrijven. Voor het pompstation werd er één aangeschaft om een draaibank aan te drijven. Dit diende tevens als demonstratiemateriaal. In Utrecht werden slechts twee watermotoren geleverd t.w. één aan het Diaconessenziekenhuis voor het aandrijven van de liften en één aan de bewoner van "het huis van Kol" op het Lepelenburg ook voor het aandrijven van de lift. (Thans is de mensa in dit gebouw gevestigd). Geleidelijk aan groeit het aantal plaatsen dat met de Utrechtse Waterleiding Maatschappij een overeenkomst sluit voor aanleg en exploitatie van een waterleiding. Deze konden niet vanuit Soestduinen bediend worden en krijgen eigen pompstations en watertorens. Het zijn de plaatsen: Hilversum, Zeist, Amersfoort, Apeldoorn en Tiel. Daarnaast wordt ook met het Gemeentebestuur van Arnhem overeenstemming bereikt doch dit bedrijf wordt in een afzonderlijke Nederlandse N.V. ondergebracht, waarvan alle aandelen berusten bij "de Compagnie des Eaux d'Utrecht SA".

DE GROEI VAN HET WATERLEIDINGNET IN SOEST

Het waterleidingnet van Soest bleef de eerste 20 jaren ongeveer 7 km. De geringe animo voor aansluiting kwam doordat de putten en pompen bij de huizen een goede kwaliteit water leverden en dit

De „Jaffa“-machine, 1902

niets kostte. Door de komst van de Utrechtsche Locaal Spoorweg Maatschappij werd Soest goed bereikbaar en groeide de belangstelling om in Soest te komen wonen en werd Soest een vakantie-oord. Hierdoor hadden de bouwondernemers gouden tijden en er werden veel woningen gebouwd. Het inwonertal van Soest groeide van ruim 4000 in 1900 tot 13.500 in 1930 en deze groei bleef doorgaan tot 22.500 in 1950 en heden ruim 41.000. Allemaal klanten voor o.a. de waterleiding. Het leidingnet groeide dan ook in 1928 naar 33 km en in 1930 48 km met een waterverbruik van ruim 100.000 m³.

In 1928 kreeg Soest een eigen pompstation aan de Den Blieklaan met een capaciteit van 100 m³ per uur. Tevens werd toen voor de druk op de leidingen een watertoren gebouwd, op het hoogste punt van de Eng, aan de Oranjelaan.

Dit hield verband met de afscheiding in 1927 van het Soester waterleidingnet ten Noorden van de Spoorlijn Utrecht-Amersfoort. Dit werd ondergebracht bij de Arnhemsche Waterleiding Maatschappij NV.

Er waren toen nl. plannen bij het Gemeentebestuur van Utrecht om de concessie niet te verlengen en het bedrijf over te nemen. Die overname ging echter niet door, vermoedelijk vanwege de gunstige financiële voorwaarden voor de gemeente.

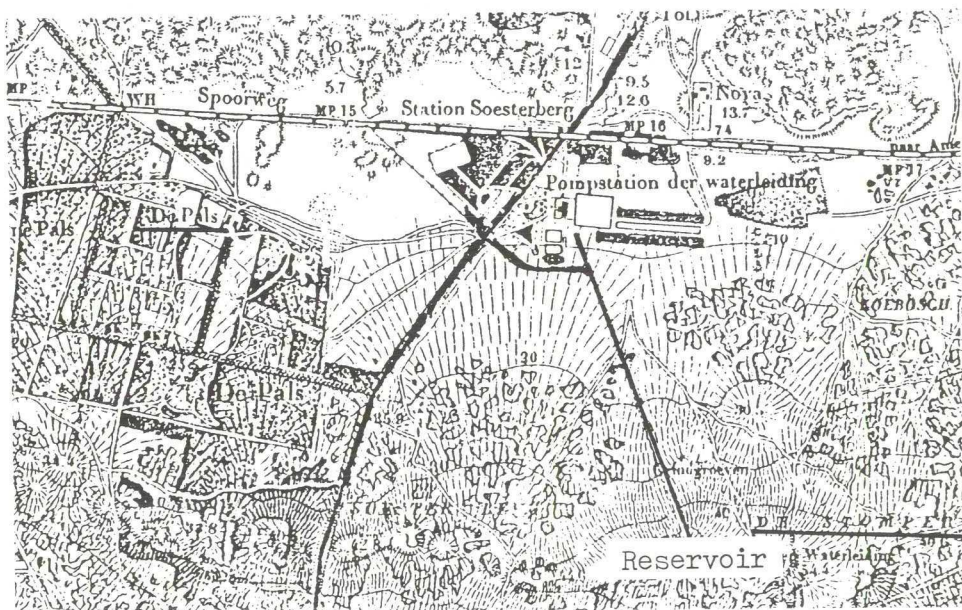
Van het begin af aan was nl. in de concessievoorwaarden opgenomen dat jaarlijks 10 procent van de bruto opbrengst van de waterverkoop aan de gemeente Utrecht betaald moest worden. Eerst was voorgesteld een aandeel in de winst van het bedrijf doch dat werd te moeilijk controleerbaar geacht.

Zowel het Utrechtsche als het Arnhemsche bedrijf functioneerden tot volle tevredenheid zodat zij pas in 1965 de kern vormden van

het toen opgerichte "Waterleidingbedrijf Midden Nederland". Dit publiekrechtelijk nutsbedrijf is per 31 december 1988 weer geprivatiseerd.

DE SITUATIE THANS

De gegevens voor Soest alleen over leidingen en capaciteit waren niet te verkrijgen daar alle activiteiten gecentraliseerd zijn bij het pompstation aan de Soesterbergschestraat. Ook het pompstation aan de Den Bliklaan is geheel geautomatiseerd en wordt bediend vanaf het hoofdgebouw. De watertoren in Soest is verkocht. In 1982 werd een programma van eisen opgesteld voor een vernieuwd pompstation Soestduinen. Na goedkeuring door de directie werd met de renovatie begonnen. De opening van het vernieuwde pompstation vond plaats op 19 november 1986.

Topografische kaart - herziening 1905 - Gebied rond het pompstation met uitbreiding aan overzijde van Soesterbergschestraat.

In verband met de geconstateerde grondwaterverontreiniging werden vier beluchtingstorens gebouwd. Twee van 7,2 meter hoogte waar zuurstofgehalte en zuurgraad verbeterd worden en twee torens van 9,2 meter hoogte waar tevens de verontreiniging met trichlooretheen verwijderd wordt. Tevens is de reinwaterkelder voor een goede bedrijfsvoering in 2 compartimenten verdeeld. In de pomphal zijn 7 pompen opgesteld t.w. 2 voor Utrecht van 260 l per sec., twee voor Soesterberg/Zeist van 200 l per sec. en drie voor Soest van 40 l per sec.

Alle pompen worden elektrisch aangedreven. Voor het geval de stroom mocht uitvallen is er een noodstroomvoorziening van 630 KVA. Deze kan voor 100% het benodigde vermogen leveren. De totale capaciteit bedraagt 9 miljoen m³ per jaar. Er is rekening gehouden

met een mogelijke uitbreiding van de zuiveringsinstallatie. Het water wordt uit 17 bronnen verkregen variërende in diepte van 35 tot 95 meter.

Het toestromende water naar de bronnen komt overwegend van het Veluwemassief. Controleputten zijn gemaakt aan de rand van het waterwingebied om geregeld te controleren of uit een bepaald gebied verontreiniging toestroomt. Indien dit geconstateerd zou worden dan kan er direct ingegrepen worden, door bij de betrokken put het water op te pompen, te reinigen en via het riool te lozen. Op die manier kan het andere goede grondwater niet verontreinigd worden. Vol vrouwen kunnen wij dus het ons geleverde leidingwater blijven gebruiken.

Bronnen

- Manuscript over de voorgeschiedenis van de waterleiding in de stad Utrecht. Geschreven door de heer J.C. Rijk Pzn.
- Compagnie des Eaux d'Utrecht 1881 - 20 Décembre - 1931.
- 75 jaar Heidewater in de gemeente Utrecht 1883 - 31 maart - 1958.
- Waterleidingbedrijf Midden-Nederland 19 november 1986 (ter gelegenheid van de officiële opening van het vernieuwde pompstation Soestduinen).
- Gesprekken met medewerkers en oud-medewerkers van het bedrijf.
- Archief gemeente Soest
 Utrechtse Waterleiding Maatschappij 5 omslagen
 134 1914 - 1923
 135 1924
 136 1925 - 1926
 137 1927 - 1931
 138 concessie voorwaarden plm 1926

WATEREN IN SOEST (III) door Ds. J. J. Bos

Het Oude Grachtje

Ook het Oude Grachtje schijnt mij toe een overblijfsel te zijn uit de tijden, toen de wateren nog de overhand hadden over den bodem, die nu Soest heet. Immers om de venen, die in vroegen tijd in dezen hoek van ons vaderland zeer uitgestrekt waren, van het hinderlijke water te bevrijden, werd dat Grachtje gegraven. Met den naam "Het Oude Grachtje", wordt bedoeld een waterloop, nu niet veel meer dan eene sloot, maar veelal met stroomend water. Het neemt thans nog zijn begin in het noordelijk deel van het Soester-veen, loopt voorbij de boerderij genaamd "Willemshoeve", en door de Buitenplaats "Vredenhof", gaat in een duiker onder den Naarder-Straatweg door, naar de Nieuwe Steeg; snijdt die, door eene houten brug gedekt; loopt door de weilanden voort, en stort zich, even boven de Oude Melm, in de Eem uit.

Dat stroompje was vroeger van meer beteekenis dan thans, en draagt zijne naam van Het Oude Grachtje met het volste recht, zooals uit het volgende blijken zal. Om te bewijzen dat zekere venen, noch aan Holland toebehoorden, noch aan den Hertog van Bourgondië, maar aan het Sticht van Utrecht, en aan den Bisschop van Utrecht, krijgen zij, die door dien Bisschop, en de drie Staten van den Lande van Utrecht, gedeputeerd zullen worden naar Den Haag, bij

Hertog Karel van Bourgondië, eene "Informatie" mede, waarin, onder meer, het navolgende voorkomt: "Hem, daer voren omtrent 12 jaeren, "als in den jaere 828 heeft enen geheten Verowaldus Lantwardus der "kerckken van Utrecht gegeven, een goet, geheeten Heze, mit den "dorpen en de goederen daer aen gelegen, daer boven aen die voorn. "veenen streckende zijn, mit veel ackeren, weijden, bosgagien, "watergangen ende gebruijckinge. --

"Alzoo die Keijseren voorsz. deze voorn. landen gegeven hebben der "kercke en den bisdom van Utrecht, zoo heeft daer nae in 't jaar "1085, Bisschop Coenraet, der kerkcke Sint Jan 't Utrecht gegeven, "een deel van de voorsz. goeden, te weeten beneden opgaende bij de "Vecht van 18 hoeven voert Oostwaerts verbij Goijert Bosschs aen "die Veurs boven en de deurgaende alzoo breet als beneden. --

"Ende op dat die voorn. heeren van Sint Jan huere voorsz. goeden "te beter gebruijcken, en de die torff daer in gedolven, daer uit "veuren mochten, soo heeft Bisschop Otto (III, van Holland, de "36ste Bisschop) van Utrecht, (van 1233 tot 1249), int jaer ons "heeren 1239, denselven heren Sint Jan vergunt, ende gegeven, dat "sij maecken mochten, eenen watergang in de Veenen, naest gelegen "heuren bosche geheeten die Vuers, ende dat sij deselve watergang "leijden mochten bij Soest, boven en beneden, daer hem des van "noode docht tot in die Eem". Ook verleende hij hun het recht van Schouwing ten eeuwigen dage. (Tijdschr. v. Geschied. enz. van Utrecht, 1840-272, enz.).

In het Leenregister der Abdij van St. Paulus, van 1253, vermeldende de goederen daar die van Lochorst mede beleend waren, wordt gesproken van "de nieuwe graft aen de Ridderveenen tot aen des "Proostengerecht van St. Johans bij der Vuijrse, ende tot aen die "sloote daer die scheijdinge gaet tusschen Soestlant ende Soestze "maet tot Barnevelt. -- (v.d. Aa, Aardrijksk. woordenb. in voce Vuursche Matthaeus, Rerum Amorf. Script. 199).

"Voert dat gerecht tot Scherpenzeel ---, ende die thienden in den Oest "tusschen de nieuwe graft, ende de scheijdinge van Soest en Baarn".

Mij dunkt, er blijft geen twijfel over, of met "Soestlant" en "Soestzemaet" wordt bedoeld, het bouwland en het weiland onder Soest en met "Barnevelt" het Baarnsche veld.

Zien wij nu nog even terug. Er wordt in 1085 gesproken van de "kercke van Sint Jan, te Utrecht"; in 1239 van "de heeren van St. Jan"; in 1253 van "des Proosten gerecht van St. Johans bij der Vuijrse"; terwijl op oude landkaarten daar, of ongeveer daar, dat is nabij Den Dolder, het punt waar de Gemeenten Soest, Zeijst, De Bilt, Maartensdijk, en Baarn (Vuursche) samen komen, gelezen worden de namen, Ridderveen, Ridderbosch en Ridderdorp; dit alles geeft, dunkt mij, het recht, om te denken aan de Johanniten, de St. Jans Ridders, de Orde van St. Jans Broederschap, of de Hospitaal-Ridders, die zich reeds in de 13de eeuw in Utrecht vestigden, en daar in het Sint Catharijne Klooster ook een Hospitaal stichtten. Die orde had drie klassen; de Ridders, die van edele geboorte moesten zijn; de Priesters en Geestlijken; en de dienende Broeders. Of men nu bij al het bovenstaande aan de Ridders, of de Priesters moet denken, of aan beiden, durf ik niet beslissen. (Hofdijk, De Klooster-orden in Nederl. in voce).

De brug over dat Oude Grachtje, tusschen Soest en Baarn, heeft in den ouden tijd nog al moeielijkheden gebaard. Hare geschiedenis wordt vastgeknoopt aan die van de brug over de Eem, tusschen Eembrugge en Bunschoten; op welke gronden deze verbinding rustte heb ik echter niet kunnen ontdekken. Dit verband komt duidelijk uit in eenen "Brief" van Johan van Arkel, 47ste Bisschop van

Utrecht, (1342 tot 1364) (Groot Utr. Plac.boek. II. 355, enz.), van "den Jaarsdag 1360", waarvan ik den aanhef hier woordelijk laat volgen: "dat wij aangesien hebbende 't gemeen oorbaar en gebreck, dat voortijds geschied is, alsze van de brugge, die over de Eem gaat, neffens onse huijse te Eembrugge, en die over die grave gaat, die gelegen is tusschen Soest en Baarn, die ons goede luijden van Bunschoten, van De Eembrugge, van Baarn, ende van Eemnesse, te maken en te houden plegen, daar veele andere luijden mede overdriven en varen met haren beesten ende wagenen, die ons goede luijden voorsz. geen hulpe daartoe doen willen bij henselven. Ende want ons kenlijk ende openbaar is, dat men dese voorsz. bruggen niet ontbeeren en mag, ten soude veel luden letten, ende hinder doen aan haren goeden; ende ook onse goede luijden voorsz. dese voorseijde bruggen op hoeren kost bij henselven niet staande houden mogen; daarom hebben wij voor ons en onse nakoomelingen, Biscoppen te Utrecht, onse goede luijden van Bunschoten, van de Eembrugge, van Baarn, ende van Eemnesse voorsz. hier of een recht gegeven, ende geeven mits desen brief in allen voorwaarden, en manieren, als hierna beschreeven staat."

"In den eersten", betalen zal men voor elken wagen, elke kar, elk rund, elk ongezadeld paard, elke vier schapen, elke vier varkens, enz. "die over dese voorsz. brugge gaat"; vrij hiervan zijn de burgers van Utrecht, van Amersfoort, en van Rhenen. "Voert", die van Bunschoten, van de Eembrug, van Baarn, en van Eemnes, "omdat zij die voorsz. bruggen maken en de houden sullen". "Voert", zullen die van Bunschoten, van Baarn, van Eembrugge, en van Eemnes, telken jare Brugmeesters kiezen, één man uit elk van de genoemde plaatsen, die voor de "bruggen" en de brughoofden zorg zullen dragen, en ze telken jare zullen vernieuwen; ook zullen zij het ontvangen van het bruggeld, telken jare "op St. Jansdag Baptist", verpachten, en wat aan deze vier Brugmeesters het nuttigst voorkomt, dat zal uitgevoerd worden; ook zullen zij telken jare rekening en verantwoording doen van de ontvangene gelden, waarvan de helft aan den Bisschop zal uitgekeerd worden, en de andere helft ten nutte van "die brug" zal worden gebruikt; bleek die helft niet voldoende tot onderhoud van de "bruggen" dan moest Bunschoten een derde deel van dat te kort dragen, en De Eembrug, Baarn, en Eemnes, de andere twee derden, "als-doe men die brugge eerst maakte." "Voert" de pachter van het bruggeld mocht iederen bedrieger, of slechte betaler, vervolgen "van onsen wegen", en dan het verschuldigde dubbel invorderen. "En voert", enz. In den aanvang van dezen "Brief" van den Bisschop van Utrecht, worden de bruggen, "die over de Eem gaat neffens onse huijse te Eembrugge en die over de grave gaat, die gelegen is tusschen Soest en Baarn, gelijkelijk onmisbaar genoemd, en wordt over de eerste verder uitvoerig gesproken, maar "de grave" te Soest wordt niet meer genoemd of aangeduid. Dat in den Brief de woorden "bruggen" en "brugge" afwisselend gebruikt worden, kan niet als bewijs gelden, want op taalgebied heerschte in die dagen de grootste willekeur.

Toch blijkt er duidelijk uit, dat Soest oorspronkelijk niet vrij was van betalen op de Eembrug, waaruit dan misschien volgt, dat de brug over het Oude Grachtje ook behoorde tot de zaken, die "ons goede luijden van Bunschoten, van de Eembrugge, van Baarn, ende van Eemnesse, te maken en te houden plegen."

Het onderhoud van die brug over het Oude Grachtje, schijnt echter niet altijd de dankbare goedkeuring der Soestenaren weggedragen te hebben, zooals uit het volgende blijken zal. In het Gemeente-archief daar ter plaatse bevindt zich een boek, getiteld door eene latere hand: "Staat en beschrijving van sommige gronden, en

gerechtigeden van Soest." Deze omschrijving van den inhoud is echter zeer onvolledig; het Handschrift bevat veel meer; onder anderen één, getiteld: "Costuijmen ende gewoente van den dorpe ende gerechte tot Zoest, overgelevert bij schout ende gerechte van Soest den 22sten Decembris 1569." En, heel aan het einde van hetzelfde boek, nog een, getiteld: "Dit zijn dije usantiën ofte "costumen ende gelegentheijden van den dorpe van Soest, dije sij dagelix observeren zijnde, ende nu bij den gerechte bij geschrift gestelt, ende dat duer beveel ende seeckere missive van den hertoghe van Alva, et igitur". 1. In den eersten, enz.

Het komt mij voor, dat de geschiedenis van deze beide opstellen deze zal zijn. Bij missive van 25 October 1569 had de Hertog van Alva, den Hove van Utrecht" gelast, over te zenden de "Costuijmen der "selver Provintie, om gecorrigeert te worden". (Groot Utr. Plac. boek. I. 425). Die van Soest achtten dit wellicht eene schoone gelegenheid, om hun hart eens te ontlasten van verschillende bezwaren die er op drukten, en stelden nu dat laatste stuk op, in het H.S. gedagteekend 1569. Dat stuk is echter, of niet verzonden, omdat men zelf inzag dat het met de bedoeling van den Hertog niet strookte; of het is door den Maarschalk van Eemland terug gezonden, als niet strikt zich houdende aan de vraag. Daarna is dan dat andere, van 23 December 1569, opgesteld en ingezonden, dat ook verwerkt is in de "Costuijmen en Usantien van "'t Eemsche Quartier," d.d. 25 October en 10 November 1569, te vinden in het Groot Utrechts Placaatboek, Deel I. bladz. 426, enz. Dat eerste stuk, (het laatste in het H.S.), is intusschen zeer belangrijk, als behelzende menige bijzonderheid aangaande den toestand der Gemeente in dien tijd. In het laatste artikel van dat stuk, b.v. leest men, met betrekking tot ons tegenwoordig onderwerp, het volgende: "23. Noch hebben die van Soest een gemeen oude graft, daer die veenen duer plegen te weteren ofte gange te hebben, welcke oude grafte ende watergangen nu ter tijt bij enen, genaempt Johann Boll, burchmeester, (dit zal wel eene schrijffout zijn, en bruchmeester moeten wezen), tot Utrecht, gestopt wordt, ende een water"schut in dese grafte houdende is, ende noch een hoegen bruggen ongewoentelijcken over dese watergange maeckt, daer men qualijck mijt peerden ende wagens over rijden mach, ende daerboven noch een hoegen draijboem op hoort bij slote, ende willen daer nijmant duer noch over hebben dan bij willen ende consent van hem, dat welcke is tegens dat ghemeen welvaren ende ouder gewoenten van den dorpe van Soest. In kennsise. 1569".

In eene "Ordonnantie van de Ed. Mog. Heeren Staten 's Lands van Utrecht, op het Bruggeld van de brugge, leggende over de Eem, tegenover het Fort aldaar, gearresteert den 2 Julij 1602", leest men: "Van dit voorsz. bruggeld, zijn volgende den Octroij van wijlen Heer Johan van Arckel, in zijn leven Bisfchop ende Furst 's Lands van Utrecht; vrij ende exempt, te weten, Utrecht, Amersfoort, Rhenen, Bunschoten, Eembrugge, Baarn, Emmenesse". (Groot Utr. Plac. boek. II. 356). Alzoo was Soest toen niet vrij van dat bruggeld, maar droeg ook niet mede in de kosten van het onderhoud, noch van die brug, noch van de brug over het Oude Grachtje. Spoedig daarna zou dit echter anders worden, uit welke oorzaak is mij niet bekend, maar in een "Appointement van Heeren Gedeputeerden van de Ed. Mog. Heeren 's Lands van Utrecht, waarbij die van Soest exemptie verleent word van het Bruggeld Ter Eem, in dato den 29 Novemb. 1603," leest men: "Op de Requeste van Schout, Buurmeesters, en andere Gerechtsluijden te Soest, is geappointeert.

